

den kan, die zelfs de goeden tot het kwade brengt en ook dezen twist ontkend heeft.

Vierde Epeisodion.

Gereed haar laatste gang te gaan om, van het aardse huwelijk verstoken, met den Acheron in een macaberen echi te treden, klaagt Antigone het koor haar leed. Maar het koor, een moeilijke vertrooster, wijst Antigone nu eens — eigenlijk overeenkomstig Antigone's eigen streven — op de glorie die haar wacht, dan weer op het halsstarre karakter van haar verzet en maakt aldus haar eenzaamheid te hopeloozer. Eén lichtpunt ziet Antigone: met open armen zullen haar ontvangen haar ouders en haar broeder. Haar broeder, ja; want voor man noch kroost — immers te vervangen! — had ze ooit die daad bestaan. Naar de goden echter behoort ze niet op te zien. Heeft ze misdaan, dan zal de straf het haar leeren. Zoo niet — méér leed dan het hare wenscht ze haar recht niet toe.

Vijfde Stasimon.

Het koor roept voor de verbeelding gestalten uit den mythos op, die soortgelijke straf gedragen hebben.

Vijfde Epeisodion.

Op Creon treedt Tiresias, de blinde ziener, toe. De lekenen wijzen ondubbelzinnig uit dat de goden de offers in Thebe niet aanvaardden. Geen wonder, ontwijfde en bevlekt als haarden en altaren zijn door het onbegrijpelijk. Hij geeft Creon den welmeenenden raad zijn starre houding te laten varen.

Altemaal olie op het vuur bij den koning. Geldmaken, daarop is Tiresias, evenals heel het ziensgilde, uit.

De beide grootmachten kwetsen elkander in woord en wederwoord, totdat het den blinde te veel wordt en hij Creon onomwonden den dood van zijn zoon aankondigt als straf voor zijn dubbele zonde: de levende is immers bij de doden, de doode bij de levenden.

Thans daagt bij Creon (en we mogen er bij voegen: ook het koor) de bezinning:

Ik vrees, hij kiest het beste deel, die levenslang
De heilige en van ouds bestaande welten eert.

(113/4)

Vijfde Stasimon.

Hoopvol gestemd richt het koor een danslied tot Bacchus. Dat hij heilbrengend kome tot Thebe, zijn lievelingsstad!

Exodos.

Een hode komt op en schildert voor de ooren van Creons vrouw, Eurydice, hoe Creon en zijn gevolg allereerst hun eerbiedige zorgen hebben gewijd aan wat er restte van Polynices' lijk en hoe ze daarna pas ijlden naar Antigone's steenen kamer, waar een gruwelijk tafereel hen wachtte: Antigone, die zich verhangen heeft, in de armen van Haemon. Na een vergeefschen uitval naar zijn vader brengt de jonge man zichzelf een doodelijks stoot toe en heeft nog juist de kracht zijn bruid te omvatten, wier krijtwitte wangen hij purpert met zijn bloed: ziedaar het huwelijk voltrokken, al is het in den Hades!

Als de koningin sprakeloos is heengegaan, verschijnt Creon, het lijk van zijn zoon in de armen. Nu heeft hij zijn les geleerd, meent hij. Maar een nieuwe boodschapper brengt hem den genadeslag toe. Eurydice is bij het huisaltaar vrijwillig den dood ingegaan, een vloek op de veege lippen voor haar man, den kindermoordenaar.

Creon, de vertwijfelde, de verworpen, heeft maar één bede: dat hij sterven moge. Maar barsch voert hem het koor tegemoet dat bidden thans geen zin heeft, wijl geen sterveling het hem toebeschikte lijden kan ontgaan. En terwijl de verblinde, wien de ogen te laat geopend zijn, wegkrimpt in wanhoop, vat het koor de aangrijpende leering der tragedie samen in de woorden:

Van alle bezit, dat geluk ons verleent,
Is de wijsheid het hoogst; voor der goden gebod
Past eerbied en schroom. De overmoedige geest,
Die onzinnig zich uit in vermetele taal,
Wordt, oud zelfs en grijs,
Nog gedwongen om wijsheid te leeren.

(1348—1353)

Hij die dit drama heeft gelezen met de overgegeven aandacht, die het ook, misschien juist, in onze dagen verdient, talmt wellicht geen oogeblik met zijn conclusie dat de dichter hier werken des lichts bij Antigone heeft gesteld tegenover werken der duisternis bij Creon. Evenwel, zoo eenvoudig staan de zaken niet. Althans Hegel, door velen een eindweegs gevolgd, heeft beloofd, dat beider én het gelijk én het ongelijk was, zoodat in beider vernietiging de tegenstelling der eenzijdigheden werd opgeheven. De beide hoogste zedelijke machten botsen volgens hem op een en de zin der eeuwige gerechtigheid is dat beide in hun eenzijdigheid ongelijk krijgen en tevens gelijk.

Dat wij zijn constructie van these, antithese en synthese, den welbekenden drieslag, in het algemeen als verklaringssprincipe verwerpen, verklaart zichzelf. Een andere en beslissende vraag is of we dezen drieslag Sophocles toe mogen schrijven; een vraag, die we a priori geneigd zijn ontkennend te beantwoorden. In ieder geval mag men dit schema eener bepaalde wijsgeerige methode niet

op ons stuk toepassen, tenzij de tekst dit duidelijk rechtvaardigt. Is dit het geval? Het is waar: zoolvel Antigone als Creon gaat onder, maar het is een ziener die Creon aanklaagt inzake Polynices en zijn heroïeke zuster beide; en Creon erkent zijn schuld. Bovendien: Tiresias, die nimmer een valsche profeet gebleken was, handhaaft zijn reputatie, als Haemon sterft naar zijn voorzegging. Met Creon heeft het koor zijn les geleerd.

Antigone daarentegen moge schreien om haar bitter lot en de hemel moge haar zijn glans befloeren, haar zelfbeklag verandert niet in zelf-aanklacht en het zijn haar rechters, die beschaamd worden. „Voor der goden gebod past eerbied en schroom”, ziedaar wat Sophocles in een tijd van Aufklärung zijn landgenooten óók leert.

R. J. DAM.

OPVOEDING EN ONDERWIS

Godsdienstige Ontwikkeling en Godsdienstige Opvoeding volgens de Individual-Psychologische School.

I.

Het is u allen welbekend hoe groot in onzen tijd de belangstelling voor de psychologie is. Zoo groot zelfs, dat men wel spreekt van de tegenwoordige „mode” voor psychologie. Evenredig aan deze belangstelling is ook het aantal richtingen of stromingen, wier getal nog steeds vermeerderd.

Müller Freienfels telt in zijn bekend en duidelijk overzicht: „Die Hauptrichtungen der gegenwertigen Psychologie” er 16.

En Saupe b.v. in zijn: „Einführung in die neuere Psychologie” zelfs 24!

Dat deze getallen wijzen op veel verschil, behoeft geen nader bewijs; maar dat we ondanks deze veelheid toch tot op zekere hoogte mogen spreken van „de moderne psychologie”, toont o.a. Kohnstamm aan in zijn boekje: „Modern-Psychologische opvattingen omtrent Godsdienst en Religie”.

Hij laat ons zien, dat de oude tegenstelling tussen lichaam en ziel (of geest) haar scherpte verloren heeft en bij zeer velen in beginsel is opgeheven.

Een van de hoofdkenmerken van de z.g.n. moderne psychologie is veelmeer de eenheid van het geestelijk-stoffelijke; Kohnstamm zegt: „de onspitsbare eenheid eener complexe veelheid”. Daardoor is de categorie der totaliteit of van de eenheid, die meer is dan de som van haar deelen tot heerschappij gekomen (a.w. bl. 21); en het wezen van het moment (dat geen isoleerbaar déél is) kan slechts begrepen worden door uit te gaan van het geheel. Wie dus het „individu” begrijpen wil, moet eerst weten, wat de „gemeenschap” is en slechts van uit die „gemeenschap” is de enkeling te verstaan.

Wanneer wij ons nu bezig houden zullen met de Individual-Psychologie, (Indps.) dan treffen wij ook bij deze dergelijke ideeën aan, die „gemeengoed” zijn van de moderne psychologie.

Niet alles wat de Indps. leert is door haar zelf ontdekt; al wil zij het nog wel eens zoo laten voorkomen.

Stichter en nog steeds leider der Indps. is Alfr. Adler.

Hij werd geboren te Weenen in 1870; vestigde zich als zenuwarts aldaar; was sinds 1925 Lehrer aan het „Pädagog. Institut” te Weenen en is sinds 1929 Teacher of the Columbia University te New-York.

Van zijn boeken, voorzoover ze van belang zijn voor ons onderwerp, noemen wij: Menschenkenntnis (4e Aufl. S. Hirzel Leipzig 1931); Praxis und Theorie der Indps. (4e Aufl. J. F. Bergmann, München 1930) en vooral: Adler und Jahn: Religion und Indps.

In ons land vindt de Indps. o.a. een warm aanhanger in den arts Dr P. H. Ronge, die onlangs een boek schreef: Individual-Psychologie (Utrecht, Uitg. van Erven J. Bijleveld 1934).

Meer nog dan Adler is in ons land bekend Künkel. Van zijn boeken heeft bijna ieder meer ontwikkelde gehoord en velen hebben ze ook zelf gelezen.

Toch willen wij hier Künkel buiten beschouwing laten. Wij mogen hem n.l. niet meer rekenen tot de Ind-psychologen in nauwer kring. Hij gaat in vele opzichten eigen wegen en een totale breuk met DE Indps. schijnt welhaast onvermijdelijk.

Daar komt nog bij, dat dikwijls beweerd wordt: Künkels houding t.o.v. den godsdienst is wezenlijk anders dan die van Adler.

In hoeverre dit waar is, kan in deze artikelen-serie niet uitgemaakt worden. Wel wijzen we ter oriëntering op Künkels boekje: De religieuze opvoeding in het gezin en het ongelooft (no. 2 in de bekende serie: Psychologie van het ongelooft; onder redactie van Prof. dr Ph. Kohnstamm).

Wij beperken ons dus tot de „officiële leer der Indps.”, zooals die voorgedragen wordt door Adler en Wexberg en Dreikurs e.a.

Bijna algemeen is de voorstelling, dat de Indps.

moet beschouwd worden als een reactierichting en wel op de psycho-analyse.

Maar Ronge (a.w. pag. 12) keert zich hertegen en zegt:

„Daarom is de veel gebruikte qualificatie, waarbij Adler een leerling van Freud wordt genoemd, ook niet als geheel juist te beschouwen.

Adler hield zich reeds voor hij van Freud gehoord had, met een theorie der hysterie bezig.

Toen deze laatste nu omstreeks 1897 een voordracht voor een aantal Weense artsen hield en door de vergadering zoo slecht bejegend werd, dat hij midden in de discussie boos wegliep, heeft Adler het voor hem in een refereerend tijdschrift-artikel opgenomen.

Freud deed naar aanleiding van dit artikel een vergeefsche poging om met den schrijver in contact te komen. Later is dit toch tot stand gekomen, toen Adler een meisje met hysterische aanvallen naar zijn collega verwezen had.”

Een aantal jaren (1902—1912) was Adler als deelnemer bij door Freud geleide discussie-avonden over problemen der neurose. In 1912 kwam echter de breuk; Freud wilde een internationale vereniging oprichten met zijn theorie als grondslag, maar Adler weigerde toe te treden, omdat hij deze theorie niet voldoende als juist erkennen kon en evenmin als voldoende vruchtbaar uitgangspunt.

Vanaf dit oogenblik gingen beide eigen wegen.

Volgens dit standpunt is Adler dus geen afvallige van de Ps-a-school; maar meer evenals Freud van het begin af een zelfstandig onderzoeker, die slechts een tijdlang min of meer met Freud heeft samengewerkt en zich daarbij trouw gespiegeld heeft aan Freuds fouten, zoodat hij die vermijden kon.

Hoe dit ook zij, Adler heeft inderdaad een eigen stelsel; heeft eigen aanhangers, die zijn meeningen met gloed verdedigen.

Heeft ook een eigensoortige propaganda, die gevoerd wordt. Van bescheidenheid is hier niet veel te bespeuren. Het woord, dat J. François schrijft over Ludwig Klages: „Ongetwijfeld zal het bij velen een geprikkelde stemming veroorzaken, dat Klages op een naar Nederlandsche opvatting, weinig ingelogen wijze zelf de aandacht vestigt op de originaliteit en het belang van zijn werk (J. François, De Karakterkunde van Ludw. Klages, bl. XVII) geldt zeer zeker in bijna alle opzichten ook van Adler en zijn aanhangers.

Hoezeer we nu ook zeggen mogen: er is groote belangstelling en waardeering voor het werk van Adler e.s., daar staat tegenover, dat men in meer wetenschappelijke kringen vrijwel afwijzend staat tegen de ideeën der Indps. Het is merkwaardig hoe weinig psychologen en psychiaters iets voelen voor deze zielsbeschouwing en de hier aanbevolen therapeutische methoden. (Zie b.v. Dr D. Wiersma, Toepassingen der zielkunde bl. 26—50).

De belangstelling en waardeering, die er is, komt meer van de zijde der z.g.n. „ontwikkelde leken”.

Adler heeft blijkbaar een en ander reeds jaren geleden voorzien.

Hij schrijft (in een Woord vooraf op het boek van Dreikurs: Alfr. Adlers Indps.): „20 jaar geleden beschreef ik het lot der Indps. als volgt: Zij zal door velen begrepen, maar door nog meer niet begrepen worden”.

Tot de laatste behoeven dan zeker met name de psychologen en psychiaters.

En Dreikurs zelf klaagt in de inleiding op genoemd werk: „dat weliswaar de meer ontwikkelde leek heel juiste voorstellingen heeft, maar dat in vak-wetenschappelijke kringen een oppervlakkigheid voorkomt, die inderdaad verschrikkelijk is.”

Voorts beschuldigt Dreikurs verschillende schrijvers (helaas zonder namen te noemen) van plagiaat; iets minder deftig zouden we zeggen: van diefstal uit het „arsenaal” der Indps. Velen putten n.l. uit de pron der Indps. en reiken het uit als komende uit „eigen” bron.

Men ziet het, ook hier al ongeoorloofde concurrentie; een ander middel verkoopen onder „eigen merk”.

Wij hopen ons bij nadere beschouwingen over de indps. te wachten voor dergelijke dingen; en zullen ons zoo nauw mogelijk aansluiten bij Adler zelf en bij het werk van Dreikurs (die, naar Adler, zegt, spreken mag uit naam van de Indps.) en voorts ook bij het genoemde werk van Ronge.

Het hoofddoel van deze artikelen is een onderzoek in te stellen over deze vraag: Heeft Adler, die paedagogisch-psycholoog wil zijn, ons aanwijzingen te bieden, die waardevol zijn t.o.v. de ontwikkeling van het godsdienstige leven en de godsdienstige opvoeding.

Om deze vraag te beantwoorden, zullen we eerst in een kort overzicht, voorzoover noodig, de hoofdgedachten van de Indps. weergeven en die weer „waar nodig” aan een bespreking onderwerpen.

Een algemeene beoordeeling van de Indps. komt zooals wel vanzelf spreekt, hier niet in aanmerking.

Na het overzicht van de theorieën der Indps. meer in 't algemeen, zullen wij dan bijzonder onderzoeken Adlers houding tegenover den godsdienst.

Zoo kun
Godsd. ont
school.

Voorop z
Adler welis
gangspunt;
theorie, eer

We hebbe
spreking te
levensbesch
thode geluig

Toch zult
beantwoord
voor ons
menschesc
tusschen o
Prof. Wale
schrift ju
Waarom
blijken.

Beetgum.

„De Refor
e.d. Met eerl
dammer”, 2
prof. dr J. G

Tot uitl
sche mals
toont. Dat
dat de zo
inzien klo
(geen rech
enz. voor;
malaria-ei
gaan vlieg

Toen kv
derstelling
ten in he
om eerst
zomer, h
proef bev
aantal
liet zie
mugger
August
vall

Dit niet
bineerd, J
gen in de
in den zor
is er steel
keert. Gey
en verap
onvatbaar

Een an
den zome
vele mug
zijn. Nu
mikrosko
tot een ho
De Noord
na het be
slaat. In
nog met
het najaa
najaar

Alles k
rusten op
tewegg
muggen.

We vern
muur, zijn l

Van de a
nog twee
Hervormde
luidt aldus:

Een br
de vraag
Kerk he
ware k

In het
kan de g
En voort
moeten w
schappij
node met
besturen

ander
maar ee
machtsin
haar gehi
(Tijd R
en Claasi
den naar
deze in

Trouw a
Gods W
onverwij
den mach
Inzoo
maar, in
Reglome
en alzo
Konin
der valsc